

Metsad

Metsad on elurikkuse strateegias väga olulisel kohal. Ühelt poolt on rõhutatud loodus- ja põlismetsade kaitset, kuid teiselt poolt vajadust kaitsta eeskätt suure süsinikuvaruga ja elurikkusega alasid. Metsad on Eestis maismaaosas seetõttu ühed peamistest kooslustest, kust valida täiendavaid kaitstavaid alasid. Loodus- ja põlismetsad on täna Eestis ülepinnaaliselt kaardistamata, mistõttu nende kaitse küsimusi saab lahendada siis, kui nende piirid looduses on ülepinnaaliselt välja selgitatud. Tänapäevases metsamaastikus leidub aga ohtralt looduskaitsealade olulisi metsi, mille loodusväärtuseid oleks võimalik edukalt hoida mõõduka loodussõbraliku majandamise juures, kuid mis täna ühegi kaitseala koosseisu ei kuulu. Samal ajal täidavad need metsad mitmeid olulisi ökoloogilisi funktsioone - näiteks süsinikuvaru talletamine, elurikkuse hoidmine, maastike sidususe tagamine jne. Taolised metsad sobiksid väga hästi täitma elurikkuse strateegia "mahedalt majandatava" osa eesmärki, ehk 20% plaanitust.

Teatud osa uusi kaitstavaid metsi tuleks siiski ka tzoneerida täiendavalt range kaitse alla (majandamistundlike kaitstavate liikide leiukohtades, loodus- ja põlismetsades ja nende puhveraladel jne).

On oluline silmas pidada, et metsade puhul ei saa lugeda tõhusaks elurikkuse kaitseks kaitsekorda, millega uuendusraied on lubatud. Lageraiepõhise majandamise negatiivne mõju elurikkusele on detailselt lahti kirjutatud näiteks metsanduse arengukava alusuuringus¹, samad järeldused kehtivad valdavas osas ka turberaietele. Lageraiepõhine majandus on Eesti metsades peamine keskkonnaprobleem, mis ohustab väga paljusid metsaliike, taolises ulatuses nagu praegu, ei ole Eesti metsi kunagi majandatud². Samuti on oluline seda põhimõtet silmas pidada, valides olemasolevaid kaitsealasid elurikkuse strateegia kaitse eesmärki täitma. Praegune piiranguvööndite kaitse ei kaitse metsi raiete eest piisavalt tõhusalt, mistõttu tuleb ümber muuta ka praegu kaitse all olevate alade kaitsekord. Samuti takistab elurikkuse kaitse tõhusust olemasolevatel kaitsealadel kuivendustegevus nii kaitstavate alade sees kui naabruses, millel on väga tugev negatiivne keskkonnamõju kooslustele ja liikidele.

Pakume välja alad, mida esitada elurikkuse strateegia eesmärgi saavutamiseks põhjendusega, et tegemist on esinduslike elu- ja süsinikurikaste ökosüsteemidega, mis peavad olema eesmärkide keskmeks ning mille kaitse on kõige suurem mõju kliimamuutuste pidurdamisele ja elurikkuse kao vähendamisele.

Eeltoodust lähtuvalt paneme ette, et uusi kaitsealasid moodustatakse järgnevatel põhimõtetel:

¹ Eesti metsanduse arengukava aastani 2030: alusuuringu aruanne. Tartu Ülikool. Eesti Maaülikool. Tartu 2018. <https://dspace.emu.ee/xmlui/handle/10492/4578>

² Metsanduse arengukava 2030 keskkonnamõju strateegilise hindamise ja muude oluliste mõjude strateegilise hindamise aruande eelnõu. Maves OÜ. 2022 <https://envir.ee/MAK2030-KSH-aruande-avalikustamine>

1. Elurikkuse strateegia eesmärgi saavutamiseks täiendavalt kaitstavaid metsi valitakse välja eelkõige riigimaadel. Seda esiteks põhjusel, et tegemist on valdavalt järjepidevate metsamaadega, mille kaitseväärtused on reeglina suuremad, võimalused kaitse korraldamiseks lihtsamad ning Euroopa Liidu metsastrateegias on mitmeid algatusi, mis peavad tooma kaasa riigimetsade loodussäästlikuma majandamise ja lageraietõttude meetodite väljavahetamise vähem loodusvaenulikemate majandamisviiside vastu. Samuti on riigimaade säästlikuma majanduse osas suur ühiskondlik ootus³.
2. Elurikkuse strateegia eesmärkide täitmiseks sobivad väga hästi praegused kõrgendatud avaliku huviga alad (KAH alad), sest sageli on taolised metsad olnud väheintensiivselt ja pikalt lageraieteta majandatud, metsad on tihti vanad ja seetõttu sobivamad elustikule, kelle käekäik on liiga intensiivse lageraiemajanduse tõttu halb. Samuti aitab KAH alade tõhusam kaitsmine ja lagereiate vältimine sellistel aladel leevendada metsa majandamise ümber tekkinud sotsiaalset konflikti.
3. Uute alade valik peab lähtuma parimast teadmisesest loodusväärtuste paiknemise kohta. Oleme koondanud nimekirja metsaliikidest, kelle elupaikade kaitse peab elurikkuse strateegiast lähtudes muutuma tõhusaks ja eesmärgipäraseks: <https://docs.google.com/document/d/1DfzyNE0J-N3PpheedKKpDukQryv3-heDWowGnjjTAY/edit?usp=sharing>. Selles nimekirjas toodud liigid on reeglina tundlikud metsamajandamisele, mistõttu võib vajalik olla spetsiifiliste kaitsemeetmete seadmine nende elupaikade majandamiseks.
4. Kuna Eestis ei ole metsade loodusväärtusi väljaspool kaitsealasid ülepinnaaliselt kaardistatud, ei ole nende ruumiline paiknemine ka täpselt teada. Oluliste loodusväärtuste asukoha kohta saab infot metsise ja teiste kaitstavate ja ohustatud linnuliikide elupaigamudelite järjestuskaartidelt, mis on koostatud 2021. a metsise püsielupaikade ekspertiisi raames⁴.
5. Elurikkuse strateegia rõhutab süsinikurikaste ökosüsteemide kaitse vajadust, seetõttu on oluline muuta tänaseid majandamise praktikaid turvasmuldadel kasvavates metsades (nii soo- kui kõdusoometsades) ning seda nii raiete kui uute kuivendussüsteemide rajamise ning vanade rekonstrueerimise ja hooldamise osas. Seetõttu sobivad sellised metsad elurikkuse strateegia eesmärkide saavutamiseks väga hästi. Samuti on suur süsinikuvaru vanades, raieküpsuse saavutanud metsades, mille seast tuleb sobivaid alasid valida, et eesmärki läbi loodussõbraliku majandamise täita.

³ <https://elfond.ee/uudised/uuring-aprill-2022>

⁴ Prioriteetsed ja kaitset vajavad metsise elupaigad Eestis, M.Leivits 2021, juunis 16 ja 22

Selleks, et hinnata, kui palju on vajalik metsi elurikkuse strateegia eesmärgi täitmiseks kaitse alla võtta, tegime kaardipäringu, mille käigus valisime välja ülaltoodud kriteeriumitele vastavad alad riigimaadel. Selleks:

1. Valisime välja metsadega seotud kaitstavad liigid ja nende ruumianndmed Keskkonnaregistri kihtidelt, kusjuures punktobjekte puhverdasime 300 m laiuse raadiusega.

2. Küsisime RMK-lt välja kõige viimase KAH alade kihi, mille saime seisuga 02.11.2022.

3. Valisime metsise ja teiste oluliste liikide mudelitest välja 75-100% sobivusega riigimetsaalad.

4. Metsaregistri andmetest võtsime välja kõik riigimaal paiknevad soometsad (MD, RB, SS ja LD) ja kõdusoometsad (JO, MO, KS).

5. Võtsime metsaregistrist välja kõik raieküpsuse saavutanud riigimetsad.

Ülalloetletud väärtuste koondist jätsime välja kõik olemasolevad kaitsealad, hoiualad, püsielupaigad ja projekteeritavad kaitsealad, mis juba toimivad elurikkuse strateegia eesmärgi täitvate aladena. Samuti eemaldasime eramaad, riigikaitsemaad, õuemaad, transpordimaad katastrikaardi andmetel. Lisaks eemaldasime alad, mis jäävad põhikaardil metsamaadelt välja. Tulemuseks saime 303239,57 hektarit riigimetsi, mis sobivad elurikkuse strateegia eesmärkide väärtuspõhiseks täitmiseks.

Analüüs näitab suurusjärku, mis on tarvis elurikkuse strateegia raames lisaks olemasolevatele kaitstavatele aladele ja projekteeritavatele kaitsealadele Euroopa Komisjonile metsade lõikes esitada. **Teeme ettepaneku lisada Euroopa Komisjonile saadetavate täiendavate kaitstavate alade tabelisse 3000 km² elurikkaid ja süsinikurikkaid metsi.**

Sood

Eestis moodustavad sood vaid kolmandiku kõigist turbaaladest, ülejäänud kooslused on hävinud või teisenenud. Seda on põhjustanud eelkõige kuivendamine, aga ka turbakaevandamine ja muu inimtegevus. Lage- ja puissood on säilinud umbes 2250 ruutkilomeetrit (5% Eesti maismaapindalast), neist kaks kolmandikku moodustavad rabakooslused. Loodusliku veerežiimiga soometsade pindala pole täpselt teada, eri hinnanguil katavad nad 760–1580 km². Kokku on soode all umbes 3000–3900 km² ehk 7–8% Eesti maismaapindalast.

Soode kogupindala on viimase sajandi jooksul kahanenud umbes 2,5–3 korda: Eesti taimkatte kaardistamise ajal aastatel 1935–1955 katsid sood ligi 10 000 km². Suhteliselt enam on hävitatud madalsookooslusi; varem moodustasid need üle kolmandiku kõigist soodest, praegu vaid 10–20%. Kõige ohustatumad sootüübid Eestis on loodusdirektiivi järgse hindamise põhjal liigirikkad madalsood, lodumetsad ja madalsoometsad. Tagamaks senini säilinud ja looduskaitiseliselt oluliste (süsinikurikaste) sookoosluste kaitse, **teeme ettepaneku lisada Euroopa Komisjonile saadetavate täiendavate kaitstavate alade tabelisse 1380 km² soid.**

Kaitstavate soode pindala suurendamisega täidetak ühtaegu nii elurikkuse säilitamise kui ka süsiniku tõhusaima talletamise eesmärgi.

Kaitset väärivate soode valim koostati ELFi looduskaitse-andmebaasi alusel, mis on soolupaikade osas hetkel põhjalikum ja täpsem. Mullune väljavõte andmebaasist on kättesaadav ka EELISes (looduskaitse / väärtused / ELF_inventuurid).

Ettepanek on koostatud Eerik Leibaku poolt parima ekspertteadmise (*best expert knowledge*) alusel ja järgnevatel põhimõtetel.

Kõrvale jäeti kõik praegu kaitsealade võrgustikku kuuluvad sookooslused, mis asuvad kaitsealadel, hoiualadel või püsielupaikades. Väljaspool neid asuvaid sookooslusi peeti kohaseks täiendavalt kaitse alla soovitada peamiselt järgmistest kriteeriumidest lähtuvalt:

- * kui kooslus jääb kaitsealade võrgustikku praegu vaid osaliselt või kui ta paikneb olemasoleva KLO naabruses;
- * kui seni kaitsmata sookooslused moodustavad kobaraid;
- * kui koosluse üldine looduskaitsehinnang on A või B;
- * kui koosluse üldine looduskaitsehinnang on C ning kuivendusemõju puudub või on nõrk;
- * kui alal tuvastati soode inventeerimise ajal kaitstavaid liike (süsteematilist võrdlust EELISesse kantud kaitstavate liikide kihtidega siiski teha ei jõutud. Liati on osa 2009.-2018.a. kaitstavate liikide leidudest KeA tegevusetuse tõttu ikka veel EELISesse sisse viimata).

Valimist jäid reeglina välja sookooslused,

- * mille üldine looduskaitsehinnang on C-D või D;
- * mille tume elurikkus on hinnanguliselt suur;
- * mille kuivendusemõju on mõõdukas või tugev (eriti siis, kui sood kuivendav kraav või kanal on eesvooluks ning seda ei saa ka võimaliku taastamise käigus edaspidi sulgeda);
- * mis paiknevad keset põllulaamu vms. inimtekkelisi elupaiku, kust lähtuv mõju (kuivendamine, keemiline reostus jne.) on jätkuv ja raskesti välditav;
- * mille väliankeedil on inventeerijad otsesõnu maininud koosluse vähest või olematut looduskaitseväärtust.

Väärtuslike soode kobarasse võis jääda ka mõni viimastele kriteeriumidele vastav, iseseisva kaitseväärtuseta kooslus. Teisalt ei ole valimisse võetud mõnda väärtuslikuvõitu soopolügooni, kui see paikneb keset tiheasustusala, kaitsevääre harjutusala laskeväljal vms. paigas, kus kohase kaitse korraldamine pole võimalik.

Valimit koostades eelistati Eestis ohustatud kooslusi ja meie vastutuskooslusi, s.t. nende puhul oli positiivne kaalutusotsus "leebem" tulema kui teiste puhul. Ka elurikkuse seisukohast annab liigirikaste madalsoode ja allikasoodede säilitamine tõhusama tulemuse kui järjekordse väikese puisraba või siis põllumajandussaaste tagajärjel eutrofeerunud liigivaese suurartastiku võimalik

kaitse. Rabelupaikadest oli prioriteet eelkõige älverabadel (enamik meie suurrabadest, samuti suurtest õõtsik-siirdesoodest õnneks juba paikneb KLO-del).

Eestis teadaolevad sookooslused vaadati läbi ammendavalt. Lisaks jäeti valimisse ka need kunagise Natura-varinimekirja metsaalad, mis ortofoto järgi on praeguseni alles. Vähesel määral on valimisse võetud sooinventuuride käigus tuvastatud soostunud niite (eriti 2412) ja ka enne 2006. a. inventeeritud neid rohumaid, mis paiknevad kobaras koos soodega.

Ettepanek Hiiumaa ja Alutaguse rahvusparki laiendused võeti sisse tervikuna (Alutaguse laiendusest arvati küll välja kõik olemasolevad kaitsealad ja püsilupaigad, mis kaitstavate alade pindala ju ei suurenda).

Koostatud valim hõlmab erinevaid sookooslusi koos piirneva puhvriga. Seega ei võrdu koondpindala kaitse alla soovitatavate sookoosluste kogupindalaga, vaid on sellest märksa suurem.

Oluline on märkida, et kui mõne ettepaneku ala puhul on võimaliku kaitseala ainsaks väärtuseks sookooslused, piisab nende kaitse tagamiseks hoiuala kaitsekorrast (mille abil tagatakse soodsa hüdroloogilise seisundi säilimine). Kaitseala kaitsekord tooks sellisel juhul kaasa ülemääraseid piiranguid alale jäävate vähese looduskaitseväärtusega metsade majandamisel (mõnegi ala puhul paiknevad soolapid keset täielikult laastatud metsakooslusi).

Niidud

Pärandniidud ehk poollooduslikud rohumaad paistavad silma suure liigirikkuse poolest. Heas seisundis niidud toetavad elurikkust ka muudes avakooslustes, sealhulgas majanduslikult oluliste funktsionaalsete rühmade osas nagu tolmeldajad ja kahjurputukate looduslikud vaenlased.

Niiduelupaigad on kujunenud pikaajalise mõõduka inimõju toimet ja nende säilimine sõltub otseselt traditsioonilisest maakasutusest – heinateost ja karjatamisest. Suureskaalalised muutused maakasutuses panevad niidud mitmes suunas korruga toimiva surve alla. Ühest küljest on suur osa kunagisi rohumaid maha jäetud ja kinni kasvamas, teisalt on suur tung allesjäänud avamaadele ehitamiseks (nii elamumaa kui muud rajatised, sh energia- ja transporditaristu), nende metsastamiseks, aga ka intensiivsemasse põllumajanduslikku kasutusse võtmiseks.

Arvestades niitude loodusväärtust, aga ka hulka alternatiivseid kasutusviise, on tarvis nendega seotud otsused teha teadmispõhiselt. Paraku puudub kaitseala-väliste rohumaa loodusväärtuste kohta Eestis praegu ülepinnaline värske andmestik. Kaitsealade piiri taga on suurem osa olemasolevaid rohumaa inventuuri andmeid 20 või enam aastat vanad. Nii pika aja jooksul võib niiduelupaiga seisund väga tugevalt muutuda ja oluliste otsuste tegemise eel tuleb aegunud andmeid tingimata uuendada.

Ajakohase andmestiku nappus seab üsna kitsad piirid sellele, kus on lähiajal võimalik teha konkreetsed ettepanekud uute kaitsealade loomiseks – aga ka sisukad otsused niiduelupaiku rikkuvate tegevuste kohta.

Süsteemaatilisemalt on kaitseala-väliseid niite viimastel aastatel (üle) kaardistama asunud Pärandkoosluste Kaitse Ühing (PKÜ). 2021–22 inventeeriti üle 5000 ha niidukooslusi, kuid see on vaid väike osa kõigest potentsiaalselt väärtuslikest rohumaadest (hinnanguliselt üle 100 000 ha). Tuginedes eeskätt värsketele välitööandmetele on siiski võimalik identifitseerida mõned eriti väärtuslikud niidukompleksid, mille kohta teeme ettepaneku võtta need kaitse alla. Alade valikul juhitud järgmistest tunnustest:

- kompleksi suurus
- sidusus naaberaladega, sh juba kaitstavate niidukooslustega
- juba toimuv hooldus, tehtud taastamistööd ja/või kergesti taastatavas seisus kooslus
- esinduslik, rikkumata kooslus ja kaitstavad taimeliigid

Väljavalitud niitude pindala on ligikaudu 3000 ha. Koos niitudega maastikus lähestikku asuvate muude väärtuslike koosluste ning puhveraladega kasvab potentsiaalsete niidukaitsealade pind 7000 hektarini. Suhteliselt suurest mitte-niidu pinnast lõviosa annab Rebala muinsuskaitseala, mille kaitsereežiim vajab loodusväärtuste seisukohast ümberhindamist. Hetkel on niiduelupaikade kaitse muinsuskaitsealal ebapiisav, samas on tegu väga väärtusliku avamaastiku kompleksiga. Umbes 250 ha ettepaneku alast jääb juba projekteeritavatele kaitsealadele (põhiliselt Vilsandi RP laiendus Kõrusel) ning 900 ha langeb kokku märgalade tõttu kaitse alla võtmist väärtivate aladega – põhiliselt Saare maakonnas, kus kuivade niitude, soostunud niitude ja soolaikudega vahelduvad maastikud on tavapärased.

Pärandniitude kaitse korraldamisel tuleb arvestada, et väärtuslikud kooslused asuvad suures osas eramaadel. Koostöö maaomanike ja -hooldajatega on keskse tähtsusega. Kehv kaasamine tsooneringu ja kaitsereežiimi planeerimise osas viib paratamatult konfliktideni ja tulemus võib kokkuvõttes olla soovitud vastupidine.

Selge on, et ei olemasolev niiduhoolduse tase kaitsealadel ega käesoleva ettepanekuga kaitse alla lisanduvad alad ei taga liigirikaste niidukoosluste sidususe säilimist tänasel tasemel. Praeguste avamaaökosüsteemide toimimisest võtab osa suurel hulgal mahajäetud ja osaliselt degradeerunud rohumaad, mille taastamiseks täna plaani ei ole.

Pikas perspektiivis süvendab see pärandniitudega seotud elurikkuse ja ökosüsteemi teenuste kadu.

Põllumajandusmaastike elurikkuse probleeme ei saa nii suurel skaalal lahendada vaid kaitsealadega. Niidukoosluste kaitse peab olema mitmetasandiline. Kaitse- ja hoiualad on n-ö püramiidi tipp, kõige väärtuslikumate alade sihipäraseks kaitseks. Püramiidi aluseks on keskkonnasõbralike majandamispraktikate toetamine tavapõllumajanduses, nt ülemäärast väetamisest tuleneva hajareostuse piiramine ja püsirohumaade säilitamine. Püramiidi tippu ja alust peaks nii kontseptuaalselt kui realselt maastikul siduma liigirikaste rohumaade hooldamise väärtus- ja tulemuspõhised toetused väljaspool kaitsealasid. Siiani on see element Eestis sisuliselt puudunud, kuid nn väärtuslike püsirohumaade (VPR) toetusmeetme rakendamisega on võimalik lähiaastail seda lünka tõhusalt parandada.

Vooluveekogud

Jõesed ja ojad ning nende kaldaalad on bioloogiliselt väga mitmekesised alad – elurikkuse tulipunktid ja rändekoridorid. Samuti on vooluveekogud tihedasti seotud ümbritseva maastikuga. Jõgi ja oja mõjutab kaugeleulatavalt maismaalisi elupaikasisid, näiteks on leitud veekogust pärit putukaid täiskasvanuna rändama mitmesaja meetri kaugusele maismaale, olles seal omakorda toiduallikaks lindudele ja nahkhiirtele. Ümbritsev maastik mõjutab omakorda jõgede ja ojade veekvaliteeti, veerežiimi ning maismaalt pärinevad putukad moodustavad aasta lõikes olulise osa kalade toidubaasist. Tähtsad on ka sageli väheoluliseks peetud väiksed jõgede ülemjooksud ja lisaojad. Need mõjutavad endast allavoolu jäävaid vooluveekogude lõike ning on kudealadeks või refuugiumiteks kuumade ilmade võimaliku reostuse korral. Heas seisus vooluveekogu koos loodusliku kaldaalaga moodustab sini-roheala, mis on bioloogiliselt mitmekesine ja tagab elusloodusele rändevõimalused.

Madalad jõgede- ja ojadeäärsed lammialad on süsinikku siduvad alad, kui nad toimivad. Toimimiseks peab lammialale pääsema suurvesi. Selle eelduseks on õgvendamata looklev jõgi ja väikse kuivendamise mõjuga lamm. Lammialad on ka kõrge liigirikkusega. Nende taimede liigirikkus pole küll alati suur ruutmeetri kohta, aga on kõrge kogu lammiala kohta, sest lammil on erinevad mikroelupaigad – kuivemad ja märjemad alad. Seepärast on elurikkuse strateegia kontekstis looklevad jõed, mis on seotud külgneva lammialaga, tähtsad, olles nii kõrge bioloogilise mitmekesisusega kui ka süsinikku salvestavad.

Maailma kontekstis on magevetega seotud elupaikade elustik üks kehvas seisus olevat. Neid elupaikasisid on väga palju muudetud ja sealset elustikku kasutatud. Viimase 50 aastaga on maailmas magevetega seotud selgroogsete populatsioonid kahanenud 83%⁵. Eriti tugevasti on kannatada saanud mageveelised karbid ja rändekalad (enamik kalaliike läbivad oma elus märkimisväärseid vahemaasisid). Umbes kümne aasta eest leiti Maailma Looduskaitseliidu (IUCN) hinnangutes, et eluslooduse taksonoomilistest rühmadest on Euroopas kõige enam ohustatud mageveelised limused (karbid ja teod, 44%)⁶. Nendele järgnesid Euroopa magevetes elavad kalad (37%)⁷. Kahe aasta eest hinnati Maailma Kalarände Ühingu (*World Fish Migration Foundation*) raportis, et Euroopas on 50 aastaga rändekalade arvukus langenud 93%⁸. Eestis

⁵ WWF (2022) Living Planet Report 2022 – Building a naturepositive society. Almond, R.E.A., Grooten, M., Juffe Bignoli, D. & Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, Switzerland.

⁶ Cuttelod, A., Seddon, M. and Neubert, E. 2011. European Red List of Non-marine Molluscs. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁷ Freyhof, J. and Brooks, E. 2011. European Red List of Freshwater Fishes. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁸ Deinet, S., Scott-Gatty, K., Rotton, H., Twardek, W. M., Marconi, V., McRae, L., Baumgartner, L. J., Brink, K., Claussen, J. E., Cooke, S. J., Darwall, W., Eriksson, B. K., Garcia de Leaniz, C., Hogan, Z., Royte, J., Silva, L. G. M., Thieme, M. L., Tickner, D., Waldman, J., Wannigen, H., Weyl, O. L. F., Berkhuisen, A. (2020) The Living Planet Index (LPI) for migratory freshwater fish - Technical Report. World Fish Migration Foundation, The Netherlands.

tehtud jõgede hüdrobioloogilise seire tulemused viitavad, et 45% jõgedest ja ojadest pole vähemalt heas seisus⁹. Sageli on seire aruannetes just toodud välja paisutuse negatiivne mõju kaladele ning ka vooluveekogu sirgeks kaevamise mõju elustikule. Seega on magevetega seotud elupaikasad palju muudetud ja nende olukord kehv.

Üldpildis on hea näha, et riik avab Eestis aina enam paise, tagades nii vee-elustiku üles- ja allavoolu rändamise võimalused ning sette allavoolu liikumise funktsiooni. Samuti taastuvad sel viisil paisjärve poolt uputatud väärtuslikud kärestikulised elupaigad. Tihti on paisude avamise vastu kohalikud elanikud, sest muudetakse neile harjumuspärane keskkond ning kaasamisel minnakse vahel liiga jõuliselt oma plaanidega nende jutule, kuulamata kohalike soove. Kohalike kogukondade kaasamisel on tähtis ja võib-olla ka pikas plaanis ajasäästlikum kuulata kohalike vajadusi ja pakkuda paisu avamise ja jõe looduslikkuse taastamisel kogukondadele ja omavalitsustele alternatiivset vaadet, miks on jõe või oja taastamine paisjärve asemele neile positiivne. Sageli arvatakse, et paisjärve asemele jääb mudane mülgas, mis võsastub. Vastupidi on aga hoopis targalt planeerides võimalik luua taastuva jõe äärde rekreatiivne roheala, mis on elurikas ja ühendab nii kogukonda ennast kui ka pakub võimalusi loodusturismiks.

Soovitame põhimõtteid, mida järgida uute vooluveekogude kaitsealade valmises (tähtsuse järjekorras):

1. **sidusad pikisuunas** (paise pole, on toimiva kalapääsuga või madalad (alla 0,5 m)),
2. **vähe sirgeks kaevatud lõike** (= mitmekesine elupaik, sidusus külgneva maismaaga ja suurem vee isepuhastumisvõime),
3. võimalikult **looduslähedase valglaga** (mets, põõsastikud, rohumaa, poollooduslikud kooslused, VEP-id, vähe haritavat maad),
4. võimalikult **vähe kraave** valglal,
5. osa riiklikust **rohevõrgustikust** (vooluveekogude äärsed head levimisteed ja elurikkuse tulipunktid),
6. selgelt nähtava oru puhul kaitseala **vähemalt oru (=lammiala)** laiune,
7. **kaitsealuste liikide olemasolu** vees või kaldaalal (kui pole seirekoht, siis on veeliikide vaatlusi vähe sisestatud ja andmed võivad olla puudulikud),
8. võimalikult palju riigimaal (kui see teeb kaitse alla võtmise lihtsamaks) ja
9. **allikate ümber laiem kaitseala** (vesi pärineb laiemalt alalt kui praegune kaitseala allika ümber ning nendest väljuvad ojad vee-elustikule refuugiumiks ebasoodsate olude korral).

Toetavad tegevused/alad:

⁹ 2019. aasta pinnaveekogumite seisundi koondhinnang

- Veekaitsevööndid muuta ajapikku laiemaks kui 10 meetrit või kontrollida praeguste tingimuste täitmist rohkem).
- Kaitsealuste liikide elupaikade laiendamine. Paksukojaline jõekarp kuulub II kaitsekategooriasse ning on EU loodusdirektiivi liik. Teda mõjutavad paljud tegurid (peenete setete hulk jões, veetase ja selle muutumise kiirus, peremeeskalade arvukus) – seepärast on hea tema elupaika laiendada veekaitsevööndi laiuseks. Samuti ka teiste kaitsealuste liikidega (nt võldas, must-toonekurg, rohe-vesihobu)

Mõistame, et keeruline on leida kõigile põhimõtetele vastavat, kuid seda enam on oluline kaitse alla võtta alad, mis vastavad võimalikult paljudele kriteeriumitele.